

Традиційне хліборобство України: агротехнічний аспект / С. П. Павлюк. – К.: Наук. думка, 1991. – 224 с. 12. Рибак І. В. Соціальна інфраструктура українського села: зміни, труднощі, проблеми (20-ті – початок 90-х рр. XX ст.) / І. В. Рибак. – К.: Рідний край, 1997. – 166 с. 13. Сургай Г. Сільське господарство України: уроки минулого і сучасний аграрний курс / Г. Сургай. – К.: Либідь, 1991. – 180 с. 14. Тимченко С. Українське село: Проблеми етносоціальних змін. 1959–1989 / С. Тимченко. – Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т, 1995. – 529 с. 15. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) / М. Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1994. – с. 200. 16. Возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною / [редкол. Ю. Ю. Сливка та ін.]. – К.: Наук. думка, 1989. – 488 с. 17. Історія релігії в Україні: У 10-ти т. / За ред. П. Яроцького. – К.: Світ знань, 2001. – Т. 4. Католицизм. – 598 с. 18. Смолей В. Польське цивільне і військове аграрне осадництво у Західній Україні: історико-правовий контекст (1919–1939 рр.) / В. Смолей. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. – 112 с. 19. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф. П. – 1. – Оп. 1. – Спр. 15. – 130 арк. 20. ДАІФО. – Ф. П. – 1. – Оп. 1. – Спр. 85. – 98 арк. 21. Історія міст і сіл Української РСР: Івано-Франківська обл. – К.: Головна ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1971. – 639 с. 22. ДАІФО. – Ф. П. – 1. – Оп. 1. – Спр. 182. – 12 арк. 23. Богодист І. П. З приводу ролі земельних громад у соціалістичній перебудові західноукраїнського села / І. П. Богодист // Український історичний журнал. – 1962. – № 3. – С. 113–116. 24. Сеньків М. В. Західноукраїнське село: насильницька колективізація 40 – поч. 50-х рр. XX ст. / М. В. Сеньків. – Л.: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 292 с. 25. ДАІФО. – Ф. П. – 1. – Оп. 1. – Спр. 2967. – 110 арк. 26. ДАІФО. – Ф. П. – 1. – Оп. 1. – Спр. 3004. – 144 арк.

Светлана Давидович

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ АГРАРНИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ НА СТАНИСЛАВОВЩИНЕ

В статье анализируются этапы становления социалистического способа производства в сельском хозяйстве края, методы, формы и следствия командно-административной системы управления.

Ключевые слова: национализация, колхозы, бригады, партаппарат, крестьянство.

Svetlana Davidovich

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF THE AGRARIAN REFORMS OF SOVIET POWER IN STANISLAVIV REGION

The article analyzes the stages of the socialist mode of production in agriculture, land forms and methods of administrative consequences of the command control system.

Key words: nationalization, collective farms, brigades, partapparatus, peasantry.

УДК 94 (477)

Дмитро Байкеніч

УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІ З ПОЛЬЩІ НА ТЕРИТОРІЇ УРСР У 1944–1946 РР.: ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджується історико-географічний аспект розселення українських переселенців із Польщі на територію УРСР впродовж 1944–1946 рр. Особливу увагу приділено причинам переселення та регіонам розселення прибулих.

Ключові слова: українські переселенці, Польща, історико-географічний аспект, розселення, УРСР.

Державна незалежність України, як наслідок, – національно-культурне відродження, виявили низку "білих плям" у соціалістичному періоді історії українського народу. Одним із прикладів був процес розселення українських етнографічних груп у період встановлення українсько-польського кордону в 40-х роках XX ст. Актуальним це стало після хвилі створення громадських організацій, об'єднань і товариств – "Лемківщина", "Надсяння", "Любачівщина" та інших у непритаманних для цих етнографічних груп географічних місцевостях Донбасу, Криму, південних областей України тощо.

В українській історіографії останніх десятиліть тема розселення депортованих українців із Польщі на теренах УРСР знайшла значне відображення, як у загальних працях, так і у окремих статтях. Найбільше інформації про розселення українців із Польщі відображено у праці В. Сергійчука "Трагедія українців Польщі" [1]. Дослідник наводить значну кількість архівних

документів, що показують динаміку процесу розселення депортованих та їх кількісні показники в областях УРСР упродовж усього процесу.

Слід зазначити праці В. Кіцака [2], який акцентує основну увагу на характеристиці територій розселення та адаптації українців із Польщі. Крім того, слід зазначити таких науковців, як І. Цепенда [6], Є. Місило, І. Білас [17], О.Буцько [8] та інших, які доклали багато зусиль для висвітлення різноманітних аспектів процесу переселення українців із Польщі в УРСР.

Значним історіографічним здобутком стала можливість ознайомлення з розсекреченими документами архівних установ спецслужб Польщі та України. У збірці документів "Польща та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття: невідомі документи з архівів спецслужб" [3] викладено багато цінного матеріалу про кількість прибулих українців в областях УРСР, рух і час заселення, закріплення, адаптацію тощо.

На жаль, і донині відсутня ґрунтовна узагальнююча праця, яка б, спираючись на документи, могла висвітлити причини розселення українських переселенців із Польщі у кожній окремій області УРСР. Це обумовлює необхідність комплексного дослідження теми та її актуальність.

Метою статті є дослідження процесу планування та здійснення розселення українського населення, переселеного з Польщі на територію УРСР.

Предмет – визначення регіонів розселення українського населення з Польщі на території УРСР в 1944–1946 рр.

Аналіз зазначених джерел дозволяє стверджувати, що, згідно з угодою між Комітетом національного визволення Польщі та урядом УРСР про взаємну евакуацію українського населення з території Польщі до УРСР і польського населення з території України до Польщі від 9 вересня 1944 р. (далі – Угода), у її статтях чітких меж розселення в УРСР встановлено не було [4, с. 1–4].

Найпершим документом, що безпосередньо стосувався географії розселення, можна назвати постанову № 1237/69 РНК УРСР і ЦК КП(б)У "Про реалізацію Угоди..." від 19 вересня 1944 р. Зокрема, у статті № 5 цього документа зазначалося: "Створити при РНК УРСР на період евакуації Управління, а при Облвиконкомах західних областей УРСР (виділено мною – Д. Б.) відділи з евакуації і розселення українського і польського населення...". Це було закономірним кроком до вирішення багатьох проблем, пов'язаних з розселенням та улаштуванням прибулого українського населення. Житлове питання вирішувалося шляхом відселення польських сімей і вселення на їхні місця українців лише в західноукраїнських областях, що було також передбачене статтею № 9 зазначеної постанови [3, с. 152–154].

Розглядаючи передумови і час заселення областей УРСР українцями з Польщі слід чітко визначити етапи процесу переселення з українських етнічних територій у Польщі, та виявити певні аспекти, що з цим пов'язані. Більш деталізованою й науково обґрунтованою, на нашу думку, є класифікація етапів переселення, подана Є. Місило у передмові до першого тому праці [5, с. 10–14]. Автор виділив чотири етапи депортації, згідно з якими і визначено причини формування регіонів розселення українського населення, прибулого з Польщі.

Перший етап тривав упродовж 15 жовтня – грудня 1944 р. Виселяли, в основному, мешканців сіл Холмського, Грубешівського, Томашівського і Замостівського повітів, терени яких навесні і влітку 1944 р. були "ґрунтовно" сплюндровані й спалені загонами Армії Крайової, батальйонів хлопських та інших польських підпільних формувань. Цей етап характеризувався поширеними релігійними утисками і знищенням православних храмів, а також найбільшим відсотком виявлення добровільності населенням щодо виїзду з Польщі.

Проте вже у вересні 1944 р. виявилася тенденція затягування виселення польського населення з УРСР в Польщу, що зривало план вселення українських сімей. Варшавою це пояснювалося невизначеністю побутових умов польських переселенців і відсутністю територій, на яких мали б бути розселені прибулі. Останніми польська влада планувала заселити північні та північно-західні "земі одзискане", обіцяні та передані Польщі трохи згодом – у лютому 1945 р. [6, с. 137–138]. Зі свого боку, М. Хрущов намагався прискорити виселення поляків шляхом відміни заборони РНК УРСР їх мобілізації за межі Західної України на роботу в промисловість східних областей УРСР та інших республік СРСР [7, с. 137–139], через переговори з польськими владними колами щодо швидшої організації польських евакуаційних комісій в Україні тощо.

Багато проблем з підготовкою місць розселення породжувало незнання дійсної кількості переселенців [8, с. 45], а також наявна транспортна проблема. Остання безпосередньо впливала на розселення та затримку всього процесу взагалі [9, с. 178–187].

У зв'язку з пропагандою польських реакціонерів про "історичні кордони Польщі... до Дніпра" більшість українців одразу записувалися на переселення не в Західну Україну, а в глибинні українські області [1, с. 131]. До цього також призвела відсутність вільного житла через небажання поляків виїжджати, позиція православного духовенства їхати на "Велику Україну", а не в західні

області тощо [3, с. 145–146]. Наприклад, більшість населення Білгорайського повіту (2280 сімей) виявили бажання бути евакуйованими до колгоспів Одеської, Запорізької, Херсонської і Дніпропетровської областей і лише 4 сім'ї написали заяви у Волинську область. Своє бажання вони пояснювали так: "Не бажаємо жити на кордоні або поблизу нього. Переселитися в прикордонні райони, – це все одно, що перейти з хати в сіні"; "Бажаємо переїхати в області, де ніколи не будемо зазнавати ні ми, ні наші нащадки польського ярма"; "Ми бажаємо жити і працювати в колгоспах, бо в колгоспах жити непогано. Ми це бачимо з того, що колгоспники на фронті віддано захищають свої колгоспи" [7, арк. 231]. Вони уявляли собі колгоспи, як організовані господарства, у яких усі працювали з однаковою старанністю. До того ж, переселенців, які записувалися в південно-східні області УРСР, вивозили в першу чергу, що теж мало значення [10, с. 24–25].

Переселення до колгоспів південних областей УРСР стало тенденцією перших місяців і, однозначно вплинуло на перспективні плани розселення в Західному регіоні. Згідно з новим розподілом, розміщенням переселенців мав займатися Наркомзем УРСР, що 21 жовтня 1944 р. вніс до ЦК КП(б)У відповідні пропозиції. Згідно з ними орієнтовна кількість населення, яке треба було прийняти, становила 240 тис. осіб, або 60 тис. господарств. З них 192 тис. осіб (80 %) планувалося поселити у західних областях, а 48 тис. (20 %) – у східних [6, с. 134]. Останніх планувалося розселити в колишніх німецьких, грецьких, болгарських та інших колоніях, що залишилися після війни пустками. Тобто, вже у перший місяць роботи переселенських комісій відбулися зміни в розселенні українських переселенців із Польщі. Виходячи з цього, РНК УРСР і ЦК КП(б)У надіслали листи в обкоми та облвиконкоми південних областей республіки з вимогою надати управлінням у справах розселення не пізніше 5 листопада 1944 р. інформацію про кількість сімей, які можна було б прийняти та розселити в колгоспних будинках [8, с. 89].

Станом на 20 листопада 1944 р. у 13-ти повітах Польщі подано заяв на евакуацію від 31898 українських господарств, із загальною чисельністю 114629 осіб. З них у східні області виявили бажання виїхати: у Дніпропетровську – 4266 господарств, Одеську – 3334, Запорізьку – 3921, Херсонську – 2604 і в Миколаївську – 2026. У той же час, на виїзд у західні області, для роботи в індивідуальному господарстві, написало заяви лише 1352 господарства (більшість – у Рівненську – 666 і Волинську – 627 області) [1, с. 139–141].

Заяви на виїзд із Польщі українців, різноманітні звіти уповноважених уряду УРСР із переселення станом на листопад 1944 р. чітко визначили два регіони розселення – Західний і Східний та області, що до них входили. Слід зауважити, що до Східного регіону спочатку відносились Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Одеська та Херсонська області; до Західного – Волинська, Дрогобицька (нині – у складі Львівської), Львівська, Рівненська, Тернопільська і Станиславівська (Івано-Франківська). Такий поділ зумовлювався історично-політичними аспектами – входженням теренів Західної України зі своїм європейським (читати буржуазним – Б. Д.) стилем життя до складу УРСР та Сходом, що являв собою систему колгоспів і соціалістичне суспільство. Кордоном між ними слугувала р. Збруч – своєрідний ментально-психологічний бар'єр, не подоланий і сьогодні.

Станом на 1 грудня 1944 р. із Польщі вивезено 3378 українських сімей, загальною кількістю 12931 особа [1, с. 231], які скеровувалися переважно до південних областей, позаяк заходи, використані для прискорення евакуації поляків, не дали значних результатів. Так, на 15 грудня 1944 р. із Західної України евакуйовано всього 1802 польські сім'ї, що нараховували 4195 осіб [11, с. 19]. До цього слід додати заселення Західної України російським населенням, скерованим сюди для керівної роботи і призначеним за партійною квотою для комплектування робітничими кадрами та інженерно-технічними працівниками, а найголовніше – з метою русифікації. Починаючи з 1944 р. і упродовж усієї індустріалізації регіону, внутрішня російська міграція значно скоротила кількість звільненого поляками житла та новобудов майбутніх років у всіх західноукраїнських містах і районних центрах [12, с. 53–71]. Це значною мірою вплинуло на нове розселення українського населення з Польщі поза західноукраїнськими областями.

15 грудня 1944 р. постановою РНК УРСР і ЦК КП(б)У № 1678 "...з метою своєчасної підготовки до прийому та розселення наново прибулого евакуйованого з Польщі українського населення" було затверджено додаткові області розселення – Ворошиловградська (Луганська), Кіровоградська, Полтавська, Сталінська (Донецька), Сумська і Харківська [13, арк. 251–254]. Насправді ж, з боку уряду УРСР зроблено спробу зменшення економічного тиску на південні області, збільшення кількості вільного житла у Західному регіоні для російського елементу та допомоги у відбудові зруйнованих центрально-східним областям руками українських переселенців, особливо у сільськогосподарському секторі. До цього слід додати й нейтралізацію утворення кушів УПА на місцях поселення саме шляхом розселення та русифікації [2, с. 91].

Таким чином, термін "Східний" регіон розселення з грудня 1944 р. поширився на центрально-східні області УРСР, а південні області розселення з цього часу слід вважати "Південним" регіоном.

"Західний" регіон змін не зазнав. Усі три регіони розселення мали свої відмінності (географічні, природні, господарські, культурні, національно-побутові, релігійні тощо), що зрештою і вплинуло на подальший хід розселення, кількість господарств, процес асиміляції тощо.

Слід згадати також плани розселення, згідно з яким можна прослідкувати розташування прибулих. У грудні 1944 р. складено третій план. Згідно з його положеннями, найперспективнішими областями розселення визнавалися: Ворошиловградська, що надавала 8729 місць для сімей переселенців (35766 осіб), Запорізька – 8283 (33198 осіб), Миколаївська – 7671 (30601 осіб), Сталінська – 7293 (29045 осіб) тощо [1, с. 235]. Основною ж метою розширення розселення переселенців був радянський плановий резерв. Саме нововведені до розселення області брали на себе план резерву на розміщення 22501 родини (24636 сімей) переселенців із загального резерву в 11 східних областях. Так, до Ворошиловградської області планувалося скерувати 2800 родин, а резерв до цієї ж області складав 5929, до Сталінської – 5400, резерв області – 1893, до Харківської – 1600 сімей, резерв складав – 4000 [14, арк. 133] тощо.

Другий етап виселення українців із Польщі окреслюється хронологічними рамками січня-серпня 1945 р. Через важку зиму процес переселення дещо призупинився. Зате після звільнення від німецької окупації західних регіонів Лемківщини, почався масовий виїзд із сіл, зруйнованих у важких боях між вермахтом та радянськими військами на Дуклянському і Лупківському перевалах. Власне, це була остання група відносно добровільних переселенців, з яких майже половина були мешканцями Холмського, Грубешівського і Томашівського повітів. Усі інші втікали від терору польського підпілля.

Станом на 1 січня 1945 р. до Західного регіону розселення подано 3862 заяви, Південного – 34349, до Східного – лише 6. У інші області УРСР – 14 [15, арк. 162]. Такий стан речей не відповідав плановим програмам відновлення та відбудови промисловості й колгоспів центральних і східних областей УРСР. Тому, починаючи з весни 1945 р., розселення переселенців повністю визначали референти на місцях виходу в Польщі. Це підтверджує збільшення кількості українців, прибулих з Польщі на терени Східного регіону в 1945 р.: станом на 15 червня – 5256 сімей, кількістю 21873 осіб [15, арк. 185]; 15 жовтня – 9816 сімей, кількістю 43157 осіб [3, с. 578].

Одним із шляхів мотивації добровільного переселення українського населення у півдні, центральні та східні області УРСР було свідоме неправдиве інформування переселенців щодо різних питань. Останнє, ймовірно, відбувалося заради показового збільшення кількісних показників окремими робітниками. Неодноразово траплялись випадки, коли прибулі з Польщі у східні області УРСР селяни Грубешівського і Біло-Підляського повітів вимагали наділення їх індивідуальними господарствами. У своїх вимогах останні посилалися на працівників районних уповноважених [16, арк. 64], хоча весь їхній штат, згідно з інструкцією, мав знати про рішення земельного питання у цих регіонах шляхом праці у колективних господарствах.

Наприкінці березня 1945 р. у Південний і Східний регіон прибуло 93,1 % українців із Польщі або 19796 родин (71839 осіб). Надалі кількість переселенців, що скеровувались за Збруч, у відсотковому відношенні до загальної кількості депортованих постійно зменшувалося [2, с. 91]. До зменшення кількості переселенців у Південному регіоні призводили самовільні виїзди та внутрішня міжобласна і регіональна міграція. Причиною цього була невідповідність місцевої влади до вчасного розселення, улаштування та закріплення прибулих, незважаючи на формальну турботу в низці постанов РНК УРСР і ЦК КП(б)У [17, с. 220–221].

Плановість заселення українцями з Польщі різних областей УРСР простежується не тільки в самих планах, а й у різних характерних ситуаціях. Наприклад, у червні 1945 р. ешелон із 56 вагонів з переселенцями, з яких 26 сімей скеровувались у Дніпропетровську область, а 16 сімей у Полтавську, був затриманий на Одещині. Цю ситуацію спричинило прохання Одеського облвиконкому до управління Одеської залізниці щодо вивантаження сімей переселенців на ст. Веселий Кут для розселення у Гросулівському районі області [5, арк. 363], чого зовсім не бажали українські переселенці.

Третій етап "евакуації" тривав упродовж вересня-грудня 1945 р. Використовуючи 3, 8 і 9 дивізії піхоти Війська Польського виселення провадилося із Ліського, Любачівського, Перемишльського та Сяноцького повітів [5, с. 12]. У той же час на теренах Західної України проводилася насильницька депортація польського населення.

Основним регіоном розселення в цей період був Західний. Це зумовлювалося кількома чинниками: по-перше, звільнився значний житловий фонд, залишений виселеними польськими родинками; по-друге, російське населення, розселене в околицях міст й районних центрів, масово мігрувало у великі міста, у яких відбувалася відбудова житла (надання його саме працівникам заводів та фабрик, якими переважно були росіяни), що також збільшило кількість вільного житлового фонду в сільській місцевості; по-третє, транспортні проблеми унеможлилювали перевезення значної кількості переселенців у короткий термін; по-четверте, наростання самовільно

виїжджаючих із Південного та Східного регіонів розселення переселенців довело безперспективність і нераціональне витрачання грошей на облаштування в цих областях. Згідно зі статистичними даними, зміна поглядів владних установ щодо розселення переселенців відбулась восени, а на межі 1945–1946 рр. кількість останніх у Західному регіоні зрівнялася із загальною кількістю Південного і Східного регіонів розселення [3, с. 664].

Для запобігання масовим втечам розселених переселенців, поза Західним регіоном, з 22 жовтня 1945 р. на виконання наказу № 00172 на головних шосейних дорогах органами НКВС організовувалася перевірка документів у громадян, що пересувалися в західному напрямку республіки [17, с. 221]. Слід зазначити, що заселення Вінницької, Житомирської, Кам'янець-Подільської (Хмельницької), Київської та Чернігівської областей українськими переселенцями з Польщі не провадилося. Поодинокі випадки були скоріш винятками, ніж правилом. Якщо подивитися на географію зазначених теренів, то чітко простежується природний територіальний бар'єр між Західним регіоном розселення з одного боку, і Південним та Східним – з іншого. До того ж, задля запобігання самовільному переміщенню переселенців використовувалася колишня польсько-радянська прикордонна лінія з її пропускними пунктами через р. Збруч.

Четвертий етап "евакуації" розпочався 1 січня і закінчився 15 червня 1946 р. Під час нього було переселено найбільшу кількість жителів Закерзоння – більше 250 тисяч. Характеризувала цей етап у порівнянні з іншими максимальною жорстокістю та безоглядністю, з якою провадилося нищення і виселення українських сіл [5, с. 13].

У зазначений період переселення українців здійснювалося лише у Західний регіон розселення, у якому, до того ж, зосереджувалися родини тих, хто самовільно виїхав з інших областей. Останнє підтверджується статистичними даними за 1 вересня 1946 р.: у Західному регіоні розселення знаходилося 77885 сімей, кількістю 309867 осіб; у Південному – 22611 сімей, кількістю 106237 осіб; у Східному – 10033 сім'ї, кількістю 44378; в інших областях – 6 сімей, кількістю 18 осіб [3, с. 898].

Отже, у зв'язку з вимогами воєнного часу, відсутністю статистичної інформації, нестабільними польсько-українськими національно-релігійними взаєминами, транспортними проблемами та іншими причинами, плани розселення українських переселенців із Польщі на терени УРСР упродовж перших двох етапів зазнали значних змін.

У процесі підготовки планів виник новий регіон розселення переселенців, непередбачений на початку, – Східний, який згодом трансформувався у Південний, а його назва перейшла на центрально-східні області УРСР. Останні вводилися як резервні регіони розселення. Однак, незважаючи на попередню тенденцію максимального заселення Південного, а згодом – Східного регіонів розселення, починаючи з осені 1945 р. і до його завершення, переважна кількість переселенців розмістилася на теренах Західного регіону.

Список використаних джерел

1. Сергійчук В. Трагедія українців Польщі / В.І. Сергійчук. – Тернопіль: "Тернопіль", 1997. – 440 с.
2. Кіцак В. Депортовані з Польщі українці: результати першого етапу входження в соціум та економічного пристосування у 1944–1947 рр. / Володимир Кіцак // Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість / Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Вип. 2: Депортації 1944–1951. – Львів, 2007. – С. 90–103.
3. Польща та Україна у тридцятих – сорокових роках XX століття: невідомі документи з архівів спецслужб / Архів Міністерства внутрішніх справ і адміністрації республіки Польщі, Державний архів Служби безпеки України. – Варшава; Київ: В. в. 2000.
4. Угода між Урядом УРСР і Польським Комітетом Національного Визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР. – К., 1944. – 28 с.
5. Misilo E. Repatriacja czy deportacja. Przesiedlenie ukraińców z POLSKI do USRR 1944–1946 / Eugeniusz Misilo. – Warszawa: Oficyna Wydawnicza "Archiwum Ukraińskie", 1996. – Tom 1. Dokumenty 1944–1945. – 1999. – 336 s.
6. Цепенда І. Українсько-польські відносини 40-50-х років XX століття: етнополітичний аналіз / І.Є. Цепенда. – К., 2009. – С. 387.
7. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ). – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 790. – Арк. 236.
8. Буцко О. Украина-Польша: миграционные процессы 40-х годов / О.В. Буцко. – К.: Институт истории Украины, НАН Украины, 1997. – 151 с.
9. Байкеніч Д. Транспортні проблеми під час депортації українців із Польщі в 1944–1946 рр. / Байкеніч Д.В. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2009. Жовтень – № 20 (183). – С. 76–84.
10. Щерба Г.І. Геноцид Сталінсько-Берутської політики / Г.І. Щерба // Трибуна. – 1990. – № 11. – 58 с.
11. Сергійчук В.І. Депортація поляків з України. Невідомі документи про насильницьке переселення більшовицькою владою польського населення з УРСР в Польщу в 1944–1946 роках / В.І. Сергійчук. – К.: Українська видавнича спілка, 1999. – 192 с.
12. Терлюк І. Росіяни західних областей України (1944 – 1996 рр.) (Етносоціол. дослідж.) / Терлюк І. – Львів: Центр Європи, 1997. – 176 с.
13. Державний архів Донецької області. – Ф. Р-2794. – Оп. 1. – Спр. 102. – Арк. 397.
14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ). – Ф. 4959. – Оп. 1. Т. 1. – Спр. 2. – Арк. 158.
15. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 1470.
16. ЦДАВОВУ. – Ф. 4959. – Оп. 1. Т. 1. – Спр. 21.
17. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн.

/ І. Білас. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 1. – 432 с.

Дмитрий Байкенич

**УКРАИНСКИЕ ПЕРЕСЕЛЕНЦЫ ИЗ ПОЛЬШИ НА ТЕРРИТОРИИ СССР В 1944–1946 ГГ.
ИСТОРИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

В статье рассмотрена география расселения украинских переселенцев из Польши на территории СССР в 1944–1946 гг. Особое внимание автор уделяет причинам географо-статистического планирования и регионам расселения прибывших.

Ключевые слова: украинские переселенцы, Польша, историко-географический аспект, расселение, СССР.

Dmytro Baykenich

**UKRAINIAN MIGRANTS FROM POLAND ON THE TERRITORY OF THE USSR IN 1944–1946
YEARS: HISTORICAL-GEOGRAPHIC ASPECT**

The geography of the settling Ukrainian migrants from Poland on the territory of USSR in 1944–1946 years were examined in the article. The main attention author spare for the reasons of the geography statistical planning of settling.

Key words: Ukrainian migrants, Poland, historical-geography aspects, of the settling, are settling, USSR.

УДК 9 [314.745.25(477)]

Юлія Боднарчук

**МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ УКРАЇНЦІВ, ДЕПОРТОВАНИХ З ТЕРИТОРІЇ ПОЛЬЩІ У
1944–1946 РР.**

У статті зроблено спробу ретроспективи міграційних процесів депортованих українців. Встановлено причини, хід та тривалість реверсного переселення населення у 1944–1946 рр..

Ключові слова: міграційні процеси, українці, депортація, Польща, 1944–1946 рр.

Трагедія українців у Польщі, що відбулася у середині ХХ ст. відкрилася людству лише на початку 90-х рр. ХХ ст.. Її тлумачення має широку амплітуду поглядів, що здебільшого залежить від національності опонентів. Різнобока інтерпретація вимагає глибокого дослідження, вагомих аргументів для забезпечення тієї чи іншої точки зору. Саме тому питання примусового переселення українців з Польщі у 1944–1946 рр. є актуальним і на сьогодні.

Із огляду на викладене завдання цієї статті – встановити на основі архівних документів причини, хід та тривалість міграційних процесів у середовищі депортованих українців.

Депортоване зі Закерзоння населення, котре розселили в областях УРСР є об'єктом цієї статті.

Предмет статті – сукупність соціально-економічних умов, що спонукали до зворотного переселення депортованих.

Запропонована робота розкриває складову об'ємного суспільно-політичного процесу: депортації українського населення з території Закерзоння у 1944–1946 рр., що стало об'єктом аналізу з боку багатьох науковців. Беззаперечними лідерами у дослідженні окресленої проблеми залишаються дослідники О. Буцко [8], В. Кіцак [17], та багато інших істориків, які здійснили аналітичну ретроспективу історичного розвитку української спільноти на Лемківщині, Холмщині, Підляшші та Надсянні у середині ХХ ст.

На підставі угоди між Польським комітетом національного визволення (ПКНВ) та урядом УРСР з території колишньої Другої Речі Посполитої розпочалася евакуація корінного населення з етнічних українських теренів. Унаслідок хибно складеного плану розселення, коли враховували потребу в працездатному населенні південних та східних областей УРСР, незважаючи на відсутність житла для їх розміщення, – розпочалася зворотна міграція переселенців. Масова міграція змінила хід депортації, вплинула на соціально-економічний розвиток областей в УРСР, де вони замешкали. Основною метою міграції було прагнення повернутися на попереднє місце проживання або знайти придатне для життя помешкання, сприятливий клімат і звичні умови господарювання.